ÍRORSZÁG – AHOL A MEZŐGAZDASÁGRÓL JÓT HALLANI

KÖLCSEI TAMÁS dr.

ÖSSZEFOGLALÁS

EU-s tagként egyre gyarapodnak ismereteink a tagországok mezőgazdaságáról, azok gondjairól. Egyáltalán nem olyan rózsás a kép, ahogyan korábban kívülállóként – elismeréssel vegyes irigykedéssel – gondoltuk. Korábban „példaképnek" Belgium, de főleg Hollandia számított. Újabban viszont egyre inkább figyelemre méltó a szép eredményeket felmutató ír mezőgazdaság, melyet érdemes alaposabban szemügyre vennünk. Talán érdekli a szakavatott olvasókat a fejlett ír mezőgazdaság bemutatása ilyen formában is, ha nem is tesszük mellé a magyar vonatkozásokat.

SZÁMOK, TÉNYEK, ADATOK

Írország összterülete 70 181 km^2, Észak-Írországgal együtt a szigetország összterülete 84 421 km^2. Az ország lakossága 1841-ben meghaladta a 6,5 milliót, majd a burgonyavészt követő döbbenetes méretű éhínséggel járó kivándorlás után erősen lecsökkent. A jelenlegi népesség, igaz, csak 3,9 millió, de ez is már jelentős gyarapodást jelent. Az elmúlt évek javuló gazdasági teljesítményének köszönhetően a népesség gyarapodásához jelentősen hozzájárul a fokozódó mértékű bevándorlás is.

Éghajlatát a Golf-áram erősen befolyásolja. Jellemző a délnyugati irányú széljárás. A leghidegebb januári és februári hónapokban a napi átlaghőmérséklet 4-7 °C. A júliusi és augusztusi hónapok a legmelegebbek, 14-16 °C napi átlaghőmérséklettel. Legnaposabb hónap május és június, átlagosan napi 5-7 órás napsütéssel. 800-1200 mm közötti az évi átlagos csapadékmennyiség (legtöbb a nyugati részeken, akár 1500 mm-t is elérve). A hegyvidékeken 2000 mm csapadék hullik. A csapadék 60%-a az augusztus és január közötti időszakra jut.

KIVÁLÓ TERMELÉSI EREDMÉNYEK

A mező- és élelmiszergazdaság ragyogó eredményeit 2003-ra (és részben 2002-re) vonatkozólag mutatjuk be részben azért, mert ezek a legfrissebb ismert eredmények, másrészt jól jellemzik az elmúlt időszakot. A mezőgazdasági *termelés összértéke* – termelői áron számítva – elérte a 4,731 milliárd eurót. Ezen belül a marhahús-termelés és tejtermelés – a mezőgazdaság húzóágaként – 57%-kal részesedett. Exportból legnagyobb volt a tejtermékek (1,543 milliárd euró), a marhahús (1,146 milliárd euró) és az italok (1,009 milliárd euró) részesedése. Ez a három termékcsoport az agrárkivitelnek közel a felét adta. Ebből mintegy 75%-nyi az EU-15 országokba irányult, azon belül is az össz-agrárkivitel 47%-a (3,188 milliárd euró értékben) a szomszédos Egyesült Királyságba. Összességében 2003-ban a működési többlet (operating surplus) a mezőgazdaságban elérte a 2,175 milliárd eurót, ami az előző évihez képest 2,5%-os növekedést jelent. Ugyancsak a 2003-as évben a becsült közvetlen bevételi összegek 1,64 milliárd eurót tettek ki.

FOGLALKOZTATOTTSÁG, ÖNELLÁTOTTSÁG

Az aktív lakosság 6,1%-a mezőgazdaságban, 9%-a az élelmiszergazdaságban dolgozik.

Az agrárszektorban foglalkoztatottak arányában csökkenés tapasztalható, viszont a részmunkaidőben foglalkoztatottak aránya növekszik. 2002-ben a gazdaságokban a teljes munkaidőben foglalkoztatott átlagjövedelme 27 758 euró, a részmunkaidőben üzemeltetett gazdaságokban pedig 9 591 euró volt. Az is megfigyelhető, hogy a részmunkaidőben működő gazdaságok száma növekszik, s a 20 ha-nál kisebb gazdaságok száma csökken. A mezőgazdaságon kívüli tevékenységből származó jövedelmi források bővülnek. A farmtulajdonosok és/vagy feleségeik 48%-a mezőgazdasági tevékenységen kívüli jövedelemhez jut. A farmerek, ill. feleségeik 75%-a a gazdaságon kívüli más alkalmazásból, nyugdíjból vagy szociális alapú támogatás formájában jut egyéb jövedelmekhez. Az összesített farmjövedelmek 2003-ban elérték a 2,589 milliárd eurót, ami a megelőző évhez képest 4,9%-os növekedést jelent.

A ragyogó termelési eredmények láttán nem csoda, hogy a legtöbb termékből hihetetlenül magas az önellátottság mértéke: vajból 1016, tejporból 901, marhahúsból 820, sajtból 551, juhhúsból 303, sertéshúsból 163%-os. Egyedül gabonából nem önellátó az ország (88%).

A MEZŐGAZDASÁGI TÁMOGATÁS MÉRTÉKE

A mezőgazdaság nagyfokú támogatottságot élvez. Ennek megfelelően igen magasak az agrárszektorra fordított költségvetési kiadások, melyeket az 1. táblázat szemléltet.

1. táblázat

A mezőgazdasági költségvetés kiadásai 2003-ban

(M.e.: millió euró)

Az EMOGA Garancia szekció közvetlen kifizetései	1 447,3
Prémiumok/terület alapú támogatás	1 104,6
Export-visszatérítések	228,7
Egyéb piaci támogatások	114,1
Intervenciós felvásárlás	102,8
Megszavazott költségek (Parlament által)	989,1
Strukturális intézkedések	43,8
vidékfejlesztés	499,2
állategészségügy, állami (közigazgatási) szervek	413,7
piaci beavatkozások, mezőgazdasági parcellázás, kijelölés	32,5
Adminisztráció	237,1
Összesen	2 776,3

2. táblázat

Közvetlen kifizetések 2003-ban

(M.e.: millió euró)

Terület alapú kompenzációs kifizetések	238,2
Állatok után járó prémiumok	958,8
Szántóföldi támogatások	137,5
Betegségfelszámolási pénzek	62,7
Erdészeti prémiumok	49,3
RESP (vidéki területek környezetvédelmi jogcíme)	181,4
Egyéb	9,2
Összesen:	1 636,8

A felsorolt kifizetések elérik a farmok jövedelmének 63%-át teszik ki.

A MEZŐGAZDASÁG SZERKEZETE

Az ország összterülete 6,9 millió ha, ebből 4,4 millió ha-t foglalt el a *mezőgazdasággal* és 0,68 millió ha-t az *erdőgazdasággal* hasznosított terület. Az agrárterületnek több mint 80%-a gyeppel és takarmánynövénnyel borított, 11% a legelőterület. Csak 8%-ot tesz ki a szántóföldi termesztéssel hasznosított terület. Ezen belül 7% a gabonafélék részaránya. Tetemes, nevezetesen 52% a gyeppel, 5% a szénanyerésre, 24% a silónövények előállítására szolgáló területek aránya.

Az ország keleti és déli részein főleg földművelésre és tejtermelésre, a déli és nyugati részeken jobbára hústermelésre szakosodtak. Az írek nagy becsben tartják a földeket. Ezt jól jelzi, hogy az 1990. évi hektáronkénti 5033 euróról 2002-re a földárak több mint háromszorosára, jelesül 13 674 euróra növekedtek. Eladással egyre kevesebb föld cserél gazdát, minthogy a legtöbb föld ajándékozással vagy öröklés útján jut új tulajdonba.

2002-ben összesen 136 500 farmot tartottak számon, szinte valamennyi családi tulajdonban volt. Az *átlagos üzemnagyság* 32 ha, messze az EU-átlag feletti értékkel. A déli és keleti részeken jóval nagyobb méretűek a gazdaságok, mint nyugaton. Legnagyobb (38%) a 20-50 ha közötti farmok számaránya, utánuk az 5-20 ha közötti méretűek következnek 36%-os részaránnyal. A nagy kiterjedésű, tehát 50 ha-t meghaladó farmok aránya mindössze 18%.

Az üzemszerkezetet vizsgálva számunka külön is meglepő, hogy a gazdaságok fele *marhahús-termelésre* szakosodott. 19%-ot tesz ki a tejtermeléssel, 9%-ot a juhtenyésztéssel foglalkozó üzemek aránya. A növénytermesztéssel és állattenyésztéssel egyaránt foglalkozó („vegyes") üzemek számaránya igen csekély (3%), hasonlóan kevés (szintén 3%) a csak növénytermelésre szakosodott farm. A marhahús-termelésre szakosodott gazdaságok kivételével az összes többi üzemtípust illetően a gazdaságok számában csökkenés következett be.

A farmerek életkorát tekintve kedvező a kép, hiszen 13%-uk 35 év alatti, a 35-44 év közöttieké pedig 22%. A 45-55 év közöttiek aránya 24%, tehát a gazdák többsége kétségtelenül nem az idősek kategóriájába tartozik. Az „idősek", azaz az 55-65 év közöttiek aránya 21, a 65 év felettieké 20%.

HÚSTERMELÉS, HÚSKIVITEL

Minthogy a mező- és élelmiszergazdaságban az *állattartás* mind az export, mind a foglalkoztatottság szempontjából meghatározó jellegű, ezért érdemes ezt a két szektort a többiből kiemelve külön kezelni, és részletesen beszámolni róla.

Elsőként az állatlétszám alakulását mutatjuk be (3. táblázat).

A marhahús-kivitel 90%-a az EU-s követelményeket kielégítő vágóhidak termeléséből kerül ki (4.táblázat).

3. táblázat

Állatlétszám alakulása másfél évszázad tükrében

(M.e.: ezer db)

Megnevezés	1847	1897	2000	2001	2002
Szarvasmarha	2 005	3 662	7 037	7 050	6 992
Juh	2 046	3 796	6 891	7 330	7 210
Sertés	542	1 064	1 769	1 741	1 770
Baromfi	4 630	13 431	13 960	12 603	12 790

4. táblázat

A vágóhidakból származó marhahús-kivitel

(M.e.: ezer tonna)

Megnevezés	2000	2001	2002	2003
Tinó	899	952	862	919
Üsző	429	376	418	432
Tehén	359	366	322	335
Bika	12	15	58	73
Összesen	1 699	1 709	1 660	1 759

A marhahús összkivitel 2003-ban 500 000 tonna vágott-súly egyenértéknek felelt meg. Túlnyomó része (2003-ban 265 000 t) az Egyesült Királyságba irányult. A többi EU országba 150 000 t-át szállítottak. A harmadik országok közül Oroszország számított a legnagyobb felvevő piacnak, minthogy oda 75 000 t-át exportáltak. Az élő marha kivitelében szintén az EU a legnagyobb felvevő piac (184 000 egyeddel). 2003-ban feltűnően sok (37 000) élő állatot szállítottak Libanonba.

TEJTERMELÉS, TEJKIVITEL

2003-ban a 6,2 milliós szarvasmarhaállományból mindössze 1,1 millió tejhasznú tehenet tartottak, ami az EU tehénállomány 5,9%-ának felelt meg. Szinte valamennyi tejhasznú tehén holstein-fríz tenyésztés volt. A tehenenkénti évi tejhozam 4808 kg volt (az EU-átlag 76,4%-a). Ebből ivótejként csupán 10% hasznosult a belső piacon. A tejtermékek 84%-át exportálták évi 1,543 milliárd euró értékben. 2003-ban 25 000 farmer dolgozott a tejgazdaságban. Évente mintegy 5,4 millió t tejet szállítanak. A tejtermelés lényegében a kaszált gyepekre és a tartósított takarmányokra épül. A sajátos mérsékelt klíma kedvez a gyepre alapozott tartásnak. Így jóval olcsóbb, mint Európában, ahol szemes terményekre alapozott a takarmányozás. Ebből fakadóan viszont a tejellátás meglehetősen szezonális jellegű.

Az írek nagy hagyománnyal bírnak a minőségi tejtermékek előállításában és exportálásában. A termelt tejnek többségét 13 nagy tejüzem dolgozza fel, annak is 73%-át a négy óriás tejüzem. Évente 2,5 milliárd euró feletti a tejtermékek forgalma. Az élelmiszer- és italkivitel 23%-át teszik ki a tejtermékek. Az utóbbi években a vaj és a sovány tejpor exportja visszaesett, a sajté és a kazeiné viszont megnőtt. A kivitelben még szerepet játszik a teljes tejpor, a savó és a tejszín.

JUH-, SERTÉS-, BAROMFITARTÁS

A szarvasmarha-szektor uralkodó jellege mellett érdemes pár szót szólni az egyéb állatok tartásáról is. 2003-ban a *juhszektor* a mezőgazdasági termeléshez 4,1%-kal járult hozzá, kb. 193 millió euró értékben. A 3,8 milliós juhállományból 1,3 millió egyedet hegyvidéki körülmények között tartottak. A jobb tenyésztési módszereknek, a minőségbiztosításnak és a nyomon követhetőségnek köszönhetően az legutóbbi időben a termelésben jelentős minőségi javulás következett be. Az elmúlt évben a húskiviteli célokra engedélyezett vágóhidakban 2,8 millió juhot vágtak. A kivitel fő célországa Franciaország volt (30 000 t). A könnyű bárányhús számára nagy felvevőpiacnak bizonyult Olaszország és Portugália, de Németországba, Belgiumba és az Egyesült Királyságba is exportáltak belőle, sőt kisebb mennyiségben a skandináv országokba is.

A mezőgazdasági termelés 6%-át adja a *sertéstermelés*, az élelmiszer- és italkivitelben pedig 4%-os a részesedése. Múlt évben 2,87 millió sertést tartottak. A kocaállomány csökkenőben van. A 217 000 t-ás össz-sertéshús termelés az EU termelésének 1,3%-át jelenti. A termelt sertéshús 60%-át exportálják (250 millió euró értékben). A kivitelnek több mint fele az Egyesült Királyságba irányult, de egyéb EU országokba (főleg Németországba), valamint Oroszországba és Japánba is jelentős volt az export mértéke.

Az ország *baromfihúsból* 100%-osan önellátott. A feldolgozatlan fagyasztott hús kivitele csökkenőben, a feldolgozottaké növekvőben van. 77 millió baromfit vágtak le a múlt évben az engedélyezett vágóhidakon, ebből 65 millió brojlercsirkét. 260 *tojástermelő* üzemet tartanak számon. Az össztermelés 580 millió tojás volt, ebből 130 millió szabadtartásból származott, mely tényt a csomagoláson következetesen feltüntetik.

NÖVÉNYTERMELÉS, KERTÉSZET

Az uralkodó jellegű állattartás (hústermelés, tejtermelés), s az azt kiszolgáló rét-, legelőgazdálkodás mellett szinte jelentéktelennek tűnik az egyéb *növénytermelés* szerepe. A gyökérnövények mellett a gabonafélék szerepét kell kiemelni. A művelt szántóterület 420 000 ha-t tesz ki. Ezek főleg a termékeny talajú déli és keleti országrészeken találhatók. A gabona vetésterülete közel 300 ezer ha-ra terjedt ki. Ebből is a tavaszi gabonafélék az uralkodók (62%-nyi vetésterülettel). A gabonafélék részben élelmiszerként (sörárpa, kenyérgabona), részben állati takarmányként hasznosulnak. A termelt árpa 75%-át állati takarmányként hasznosítják, de jelentős a sörárpa vetésterülete is (34 ezer ha). A burgonya vetésterülete 2003-ban 13 725 ha, a termésátlag 38,1 t/ha volt. A termelésre a nagyfokú szakosodás és koncentráció a jellemző. Összesen 800 termelő kezében összpontosul a termelés java. A termőterület 45%-án vetőgumót termesztenek. A *kertészeti termesztés* termelési értéke 279 millió euró volt, melyből 20%-ot tett ki a nem-élelmiszer célú növények termelése. Meghatározó (45%) volt a gombater-

mesztés 131 millió eurós termelési értékkel. A termelés 300 üzemre szakosodott. Emellett jelentős számú munkaerőt is foglalkoztatott.

ÉLELMISZERIPAR

A fejlett és jól prosperáló mezőgazdaságra alapozott élelmiszeripar hasonlóan jó eredményekkel büszkélkedhet. Az EU-ban Írország a negyedik legnagyobb élelmiszer-exportáló ország. A kivitel a világ 130 országába irányul. A mezőgazdasági élelmiszer- és italszektor a GDP-hez több mint 8,9%-kal, az összkivitelhez 8,3%-kal, az össz-foglalkoztatottsághoz 9%-kal járult hozzá.

Az élelmiszeripar bruttó termelési értéke elérte a 16,8 milliárd eurót, melynek felét a hús és tejtermékek kivitele adta. Az élelmiszeripari és italgyártási *kiviteli* termékek 77%-a az EU piacain (ebből is 47% az Egyesült Királyságban), a „maradék" 23% a nemzetközi, tehát egyéb piacokon talált vevőre. Az élelmiszer-, dohányipar és italgyártás nagyjából 700 nagyvállalat kezében összpontosult.

A korábbiakban már volt szó az *önellátottság* kiemelkedően jó mértékéről. Itt az egy főre eső *élelmiszerfogyasztást* az EU átlagával összevetve mutatjuk be (5. táblázat).

5. táblázat

Az egy főre eső húsfogyasztás alakulása az EU-val összevetve

Egy főre eső húsfogyasztás (kg)	Írország (2002)	EU-átlag (2001)
Marha- és borjúhús	17,5	18,0
Sertéshús	38,3	39,0
Baromfihús	30,5	21,0
Tej (literben)	151,5	89,4
Vaj	2,7	3,0
Sajt	5,4	15,4

Összességében egy főre 86,3 kg húsfogyasztás jutott (2002-ben), ami a 2001. évi 78 kg-os EU-átlagot jóval felülmúlta. Különösen szembetűnő volt a nagy tejfogyasztás (ivótejből), ami az EU-átlag másfélszeresének felelt meg.

Az iménti összehasonlítás jól jelzi az élelmiszertermelés magas szintjét, ami erősen kihat a lakosság általános elégedettségéhez, fokozódó jólétéhez. S ezt az elégedettséget tapasztalni az országban bárhol járva, áthatva a hagyományos ír közvetlenséggel, barátsággal, sugárzó derűvel. Ezen a téren is van mit tanulni tőlük.

IRELAND - WHERE AGRICULTURE IS HIGHLY REGARDED

By:
KÖLCSEI, TAMÁS

As a member of the EU, our knowledge of the agriculture of member states and their problems is becoming increasingly extensive. The scenery is not at all as rosy as we have considered it as outsiders with admiration mixed with envy. Earlier Belgium and Holland served an example to follow. Lately the neat achievements of Irish agriculture are becoming increasingly noteworthy and deserve to be closely looked at. The well-informed reader may perhaps be interested in a description of the well-developed Irish agriculture even if the relevance to Hungarian farming is not appended.